

QUART LLIBRE D'ACTES DEL CONSELL GENERAL

DE LES VALLS D'ANDORRA (ASC 5860)

El mes de febrer de l'any 2024, després d'un llarg període, i gràcies a la intervenció del senyor síndic, es va recuperar el present llibre a la Seu d'Urgell, al despatx d'un advocat. No sabem amb precisió quan va desaparèixer de l'Arxiu de les Set Claus, però feia molt temps que es trobava a faltar. Quan l'any 1993 es va fer el traspàs dels documents de l'Armari de les Set Claus als Arxius Nacionals, el llibre ja no hi era.

Estem d'enhorabona de poder disposar actualment d'aquest llibre, el qual els Arxius Nacionals es van encarregar de restaurar-lo, de renumerar-li la foliació i de digitalitzar-lo. El llibre està en bon estat de conservació, tot i això hem de lamentar la pèrdua del darrer quadern, que ens hauria informat de la llista de cònsols i consellers dels anys 1817 a 1864. Hores d'ara es conserva a l'Arxiu del Consell General i es pot consultar online a <https://share.google/Rf6EczruONuKB4U1S>¹.

El contingut d'aquest llibre contempla el període comprès entre el 28 d'octubre de 1743 i 9 de maig de 1864, 121 anys a cavall de dos segles, el XVIII i el XIX. A grans trets, aquest període és considerant com l'època en què Andorra consolidà la seva identitat política i institucional. No obstant això, a partir de la segona meitat del segle XIX, s'obrí un període de crisi amb el tancament de les fargues, el declivi de la ramaderia i les dificultats duaneres. Aquests fets comportaren una profunda davallada econòmica, que es va traduir en un cert malestar de l'anomenat poble baix i una forta caiguda de la població, que es va veure obligada a emigrar, principalment a Barcelona i a Besiers.

En l'àmbit fronterer, Andorra es va veure alterada per les crisis i guerres de les potències veïnes: la Guerra de Successió a la Corona d'Espanya (1701-1715), la Revolució Francesa (1789) i les Guerres Carlines, tres guerres espanyoles que es van desenvolupar al llarg bona part segle XIX. Tot i aquests trasbalsos fronterers que feien perillar la sobirania d'Andorra, el País va saber mantenir la seva neutralitat. Temps abans, a mitjan segle XVIII, l'aparició del Manual Digest (1748) d'Antoni Fiter i Rossell i el Polítar (1764) d'Antoni Puig, obres centrades a proporcionar elements legals per defensar

¹ Darrera consulta: 15 de juny de 2026.

la sobirania i la neutralitat davant França i Espanya, van ajudar a reforçar el sentiment de sobirania, al temps que el saber fer dels consellers i de la població va ajudar a mantenir la neutralitat.

En aquest context, i a finals del segle XIX, cal assenyalar la pressió liberal espanyola, que qüestionava la independència d'Andorra. Els liberals espanyols consideraven Andorra territori espanyol, ja que veien que els privilegis dels andorrans per comerciar amb Espanya potenciaven el contraban.

El malestar provocat per la crisi econòmica de la segona meitat del segle XIX va conduir a la Nova Reforma de l'any 1866 en què es va modificar el sistema electoral per donar accés a participar en la vida política a tots els caps de casa, així com per a establir la separació de cònsols i consellers. Fins aleshores els cònsols eren consellers. Els dos cònsols de cada una de les sis parròquies, dotze en total, formaven part del Consell General. Els cònsols que havien deixat el càrrec seguien formant part del Consell durant l'any següent. A partir d'aquesta reforma, es va diferenciar el càrrec de cònsol i conseller.

El llibre d'actes reflecteix perfectament el període suara descrit, tot i que no trobem en ell cap referència als llibres d'Antoni Fiter i Rossell i d'Antoni Puig.

El Consell General es reunia diverses vegades a l'any coincidint amb dates i festes assenyalades del calendari litúrgic. A la primavera ho feia per Setmana Santa i en dates properes a la festa de Pentecosta, o aquest mateix dia. Aquesta festa sempre s'expressa en els textos com Santcogesma, Sancogesma, Santcuajesma. És la festa que es celebra set setmanes després de Pasqua de Resurrecció (cinquanta dies comptant el propi diumenge) en memòria del descens de l'Esperit Sant sobre els apòstols, moment que marca l'inici de la seva activitat evangelitzadora.

A la tardor es reunia en dates properes, sinó exactament, a Tots Sants (1 de novembre) i a Sant Andreu (30 de novembre). A l'inici de l'hivern tenia lloc el darrer Consell de l'any. Se celebrava el dia de Sant Tomàs (dia 21 de desembre) o els dies immediatament anteriors o posteriors.

Pel Consell de Setmana Santa es pagava la quèstia al copríncep episcopal i es feia el primer pagament al copríncep francès. També es feien diferents pagaments, així com certes revisions de comptes.

Pel Consell de Pentecosta (Santcogesma, Sancogesma, Santcuajesma, etc) es duien a terme diversos pagaments i el passament de comptes. Es pagaven els metges, l'apotecari

i el cirurgià o barber. Se satisfieien diferents tributs al Capítol d'Urgell, es pagaven alguns càrrecs del Consell i es nomenaven els mostafassos, els raonadors i els capitans. Era el Consell que manava arreglar els camins i senderes i fer les mostres, és a dir, la revisió de les armes. En aquest Consell es nomenaven els membres de la confraria de paraires i teixidors de Sant Pere Màrtir i Sant Ivo a Escaldes.

El segon pagament de la quístia al copríncep francès es feia en el Consell de Tots Sants.

En el Consell de Sant Andreu es decidien els pagaments que els Comuns havien de fer en concepte de metadors i avaries (unitats impositives sobre el bestiar i el blat) i pels estranys, pagaments que servien per pagar la quístia als coprínceps.

La liquidació d'aquest tribut, la quístia, es feia efectiva a l'inici de l'hivern, pel Consell de Sant Tomàs. Aquest Consell era conegut com el Consell de la perdiu, ja que el conjunt de les parròquies havien aportat 27 perdius "roges, bones i rebedores" que es consumien en aquest Consell. En aquesta sessió del Consell es pagaven els comptés, el secretari de la Vall, el nunci, els comissionats de les parròquies i el que posava el preu al blat. Així mateix, es pagaven els encarregats de rentar la roba, el campaner, els llosadors i els portadors de les banderes i el tabernacle. També es pagava el duaner de la Seu. S'aprofitava aquest Consell per recordar als síndics l'obligació de felicitar les bones festes i fer regals (pernils, formatges i capons) a les persones amb qui la Vall tenia obligació.

Com hem pogut observar, el Consell General estava força professionalitzat, amb un seguit de càrrecs remunerats que treballaven per garantir-ne el funcionament. Mencionem que, de vegades, apareixen pagaments fets a un cuiner encarregat d'elaborar els àpats que es feien amb motiu de les reunions del Consell o en festes i celebracions importants, com per exemple la visita a les Valls del copríncep episcopal o dels representants del copríncep francès. D'altra banda, els consellers rebien l'equivalent a un jornal per cada vegada que assistien a les reunions del Consell. Al final del llibre, com també succeeix en altres llibres, hi ha la relació de cònsols i consellers amb el nombre de sessions a les quals van assistir. L'any 1758, i a petició dels consellers d'Ordino, es van habilitar uns llits al cap de Casa per ser utilitzats pels membres del Consell en cas de necessitat.

Segons es desprèn de la lectura de les actes, el Consell tenia àmplies competències i funcionava amb atribucions de poder legislatiu i executiu al mateix temps. Cada tres anys, el Consell proposava als representants dels coprínceps una llista de sis persones, la sisena,

una de les quals havia de ser escollida per a batlle, càrrec que ocupava durant tres anys després d'haver fet el jurament corresponent. Igualment, els veguers i els notaris juraven el seu càrrec davant el Consell. L'any 1718, el Consell va rebutjar el nomenament d'un veguer episcopal, la qual cosa va comportar un dur enfrontament amb el bisbe d'Urgell. Sobre el jurament dels notaris en tenim una referència ben clara en el llibre. Efectivament, als folis 180 i 180v es va copiar el nomenament del notari Ignasi Soldevila i Cerqueda, veí de la Seu d'Urgell, per part del bisbe urgellenc. Aquest notari va afegir, a continuació del document de nomenament, que havia fet el jurament prescrit com a notari de les Valls davant el Consell General i en poder del batlle episcopal.

Tot i que el present llibre no en faci referència, és important ressaltar el valor d'una resolució que es va decretar l'any 1753 i té a veure amb l'aplicació del dret a Andorra. En aquell moment, davant del dubte sobre quin dret s'havia d'aplicar, es va puntualitzar que calia aplicar el dret comú o romà, enfront el dret municipal, que s'emprava a França i Espanya. Uns anys després, l'any 1776, una nova resolució va clarificar les competències dels batlles a l'hora d'administrar justícia. Anys més tard, el 1860, en el Consell de Sant Tomàs, que va tenir lloc el dia 17 de desembre, el Consell va encarregar la redacció d'un "código de lleys, y penal, segons les costums y práctica de la Vall, a fi de què tots los vehins y justícias de la Vall sàpian com obrar y púgon anar ben regits y governats tots y segons lley y deret".

El Consell regulava els preus del vi i del blat. Tot sovint, i de manera no ordinària, se celebrava el Consell de l'Afor, on s'establí el preu al blat. Una de les grans preocupacions del Consell, al llarg de la seva història, va ser el proveïment de blat a la població, així com garantir que el poble baix hi tingués accés a preus favorables.

En diferents sessions del Consell trobem disposicions sobre el bestiar, bé dintre el territori, en el pas d'una parròquia a altra, bé en relació amb el bestiar que entrava i sortia per les fronteres.

El Consell regulava la pesca i la caça, així com el comportament i horaris dels taverners, que sovint eren sancionats per no respectar les indicacions del Consell que prohibien el joc i el beure durant la celebració de les oracions i els oficis religiosos.

Un dels problemes més recurrents durant bona part dels segles XVIII i XIX va ser la repressió al cultiu i contraban de tabac. Plantar tabac a Andorra va estar prohibit molt de temps a conseqüència de la pressió exercida des d'Espanya i França, països que es

queixaven del contraban exercit pels andorrans, especialment Espanya. Sembla que els pagesos d'Andorra no feien gaire cas d'aquestes disposicions, la qual cosa obligava el Consell a endurir les penes contra els infractors. Se'ls condemnava als "ferros" a la plaça pública i, en un cas, a l'exili forçós durant cinc anys, en els quals s'havia de servir a l'exèrcit espanyol.

Sobre els estrangers que volien instal·lar-se o que ja vivien a Andorra hi ha diferents disposicions que ens il·lustren sobre la capacitat que tenia el Consell a l'hora de legislar. L'any 1752, una ordinació privava els forasters, també els andorrans, d'edificar cases sense el permís del Comú. L'any 1840 el Consell va prohibir l'exercici de procuradors als estrangers i l'any 1850 es va renovar la prohibició de què els estrangers poguessin adquirir finques al Principat sense la corresponent autorització dels Comuns.

Pel que fa als refugiats, el Consell va dictar diverses resolucions, sovint sota la pressió de França i Espanya, per expulsar o lliurar refugiats o desertors afectats pels conflictes veïns. L'any 1799, tot just després de la Revolució Francesa, el Consell General va disposar que: "sian estreviats de la Vall los desertors francesos, requisicionaris y emigrants y, generalment, tot francès que no tinguia pasaport del departament de Foix". L'any 1829 s'alertava d'unes reclamacions fetes pel copríncep episcopal, a instàncies del govern espanyol, "sobre gent estrangera refugiats en las montanyas de la parròquia de Canillo".

En el marc de les guerres carlines, França va reclamar l'expulsió d'Andorra, l'any 1838, d'un comissionat carlí que actuava a les Valls. L'any 1840 es va atendre una reclamació del capità general de la Seu per tal "que sian trets de les presents Valls tots los individus que an estat a las filas carlistas, y altres queixes".

D'altra part, la manutenció dels presos i el pagament de les despeses de les sessions de Corts eren sovint motiu de conflicte amb els veguers episcopal i reial.

Un dels moments més crítics, en l'àmbit institucional, va ser l'any 1798 a conseqüència de la Revolució Francesa. Els francesos van retirar el copríncep. Aquesta situació va durar fins a l'any 1806 amb la represa del coprincipat per part de França. El llibre ho reflecteix. En aquest període es va deixar de pagar la quèstia (l'any 1806 es van tornar a pagar els anys que no s'havia satisfet), es va deixar d'enviar la sisena pel nomenament de batlle a França i no hi va haver veguer francès a les Valls.

Tal com hem dit en les línies precedents, el Consell actuava com un poder executiu. En tenim força exemples: regulava l'adquisició de sal a Cardona per abastir les

parròquies, posava el preu al blat, incidia sobre el control dels pesos i mesures, contractava els metges i regulava algunes disposicions sobre la necessitat de contractar-los i es preocupava de revisar les creus de terme i les divisions territorials entre les parròquies.

Altres actuacions del Consell permeten tenir informació sobre la sobreexplotació del territori per a la producció de ferro, tal com posa de manifest la regulació de l'explotació dels boscos i dels meners que es va fer l'any 1759, o tenir notícies d'un dels aiguats més forts coneguts en la història d'Andorra, el qual va tenir lloc l'any 1772. Les riudes van alterar la fisonomia de moltes propietats i el Consell va ajudar econòmicament a pal·liar els desastres ocasionats.

El llibre reflecteix molt bé els problemes sorgits del pagament dels delmes. A la segona meitat del segle XIX, a partir de l'any 1842, es va encetar un procés per part del Consell General, que es va perllongar fins 1903, que pretenia substituir els delmes en espècie que es pagaven a la Mitra per pagaments en numerari. Això va provocar un llarg conflicte amb durs enfrontaments amb els bisbes urgellesos

El Consell està present davant dels casos d'epidèmies, tot prenent mesures i establint cordons sanitaris, com va passar el 1782 per pal·liar l'epidèmia de paludisme i l'any 1821 per fer front a la febre groga procedent de Cuba.

Pel que respecta a la factura material, el llibre, resultat de relligar 19 quaderns, el conformen 450 folis, 13 dels quals estan en blanc. A aquest volum s'hi han d'afegir cinc documents solts². Les mesures dels folis són molt regulars: 340 x 235 x 120 mm. El paper utilitzat és un paper verjurat en el qual s'observa la marca d'aigua que representa dues lletres R, una al costat de l'altra, netes i sense cap altre element. Aquesta filigrana ens apropa a la família Romaní, una nissaga de paperers procedents de les terres gironines que es va establir a Capellades la dècada de 1620 i posteriorment a la Pobla de Claramunt. Les inicials RR fan referència a un dels seus membres, Ramon Romaní i Puigdemolas (Capellades 1846 - 1898)³.

² Les transcripcions d'alguns d'aquests documents les presentem en apèndix al final de la transcripció del llibre. Una nota en el lloc concret del llibre on es conserven aquests documents remet a l'apèndix.

³ Sobre Ramon Romaní i la nissaga dels Romaní vegeu GUTÉRREZ I POCH, Miquel, «Ramon Romaní i Puigdemolas (1846-1898): paperer, empresari i historiador», *Miscel·lània Aqualatensia* 14 (2011), p. 135-183.

El llibre, abans de la restauració i neteja a què ha estat sotmès, presentava un tipus d'enquadernat d'origen àrab, dit enquadernació en cartera, en el qual s'utilitza una solapa i diversos tipus de tanques per afavorir-ne la protecció. El pergamí va ser el material utilitzat per al relligat del llibre. La tanca, en forma de botó, era de pell amb l'ànima de pergamí. Les persones encarregades de la restauració observaren restes de cordills procedents d'altres dues tanques que no s'han conservat. L'excel·lent feina duta a terme per les tècniques de l'Arxiu Nacional d'Andorra durant aquest procés de restauració ens permet observar avui que s'han conservat la majoria dels elements originaris de l'enquadernació, que ara podem apreciar totalment nets i restaurats.

Al llarg del llibre s'observen algunes alteracions en la foliació i en la cronologia. Pel que fa a la primera, l'autor de la foliació original va saltar-se el número 17, que no va existir mai com a foli, tot passant del 16 al 18. Durant el procés de restauració es va esmenar aquest error tot renumerant de nou el llibre a llapis. Un segon salt en la numeració dels folis té a veure amb la manca del foli 168. En aquest cas manca tan a la foliació original com a la nova foliació feta a llapis. Així doncs, del foli 167 es passa al 169⁴.

Les alteracions cronològiques, al contrari dels llibres anteriors, són molt poques, gairebé testimoniales, el que ens està demostrant el rigor amb què es copiaven en el llibre les diferents resolucions del Consell. El primer salt cronològic es produeix en aquest foli 167 que acabem de citar. Efectivament, el verso d'aquest foli, el foli 167v, comença amb els assentaments que es van fer el dia el 20 de març de 1780. Si mirem el foli anterior, el 167, els darrers documents són del 30 d'agost de 1779. Entre una data i l'altra han passat gairebé 7 mesos, el que significa que manquen, al menys, els acords dels Consells de Tots Sants, Sant Andreu i Sant Tomàs de 1779 i els que s'haurien pogut prendre els primers mesos de l'any, abans del 20 de març. Creiem que aquest salt obeeix a un oblit del secretari a l'hora de copiar els acords de la segona meitat de l'any 1779 i els dels primers temps de 1780, ja que els acords d'aquest any es comencen a copiar en aquest mateix foli 167v. En conseqüència, no hi cap de possibilitat que s'hagi perdut un quadern del llibre, la qual cosa fa versemblant l'oblit del secretari.

L'altre salt cronològic es produeix al foli 378. Els dos assentaments finals d'aquest foli són de cronologia posterior als que els precedeixen i als que els segueixen. Per la seva data, els assentaments de 1854 octubre 29, haurien d'estar copiats al foli 378v, a

⁴ Vegeu les notes 13 i 92 de la transcripció.

continuació dels assentaments del dia 7 de juliol i abans dels de 21 de novembre. Novament, aquest salt cronològic seria degut a una error del compilador del llibre.

A més a més, el llibre porta incorporats quatre documents, bé solts, bé cosits al mateix. Tres d'aquest documents s'han transcrit en apèndix al final de la transcripció del llibre, i un altre, en tractar-se d'un acord del Consell, s'ha incorporat a la transcripció del llibre en el lloc corresponent. Restava encara un retall del diari La Vanguardia del dia 14 de novembre de 1944, les fotografies del qual estan entre els folis 305v i 306. De la seva presència en el llibre en deixem constància en nota a peu de pàgina⁵.

Com qualsevol altre llibre d'aquestes característiques té una gran riquesa lingüística que hem intentat respectar al màxim en la nostra transcripció perquè es pugui copsar el seu abast. Estem al davant d'un magnífic llibre d'actes, compilat amb cura i en el que observem com el Consell General de les valls d'Andorra va anar concentrant, cada vegada més, les seves activitats en dates i festes molt concretes: Setmana Santa i en les festes de Pentecosta, Tots Sants, Sant Andreu i Sant Tomàs. Puntualment, però, va celebrar altres sessions, com és el cas del Consell de l'Afor o altres, per respondre puntualment a qüestions que mereixien una reunió més enllà de les dates històricament establertes.

Les actes del present llibre reflecteixen una societat de muntanya que va lluitar per mantenir la seva independència i neutralitat, i va saber gestionar de forma molt curosa els seus escassos recursos naturals, mostrant en tot moment una gran perícia i capacitat de resposta davant les complexes pressions polítiques dels seus poderosos veïns. Estem convençuts que el llibre serà de gran utilitat als estudiosos de l'economia, de les institucions i de la vida quotidiana de les valls d'Andorra durant més d'un segle, des de 1743 a 1864.

⁵ Trobareu les referències a les notes 23, 84, 95, 103 i 138.